

Юлія Олійник

Національний університет «Львівська політехніка»

СПІВРОБІТНИЦТВО ЄС ТА МЕРКОСУР ЯК ПРИКЛАД ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

© Олійник Ю., 2015

Враховуючи, що найголовнішою складовою економічного та політичного розвитку будь-якої держави, що визначає її майбутнє, та констатуємо, що сьогодні консолідація держав охопила майже усі континенти, а більшість інтеграційних об'єднань носить не лише економічний, але й політичний характер, в роботі досліджено інтеграційне об'єднання Південної Америки, а саме – МЕРКОСУР та його співробітництво з Європейським Союзом. Досвід співпраці двох інтеграційних проєктів є надзвичайно актуальним і для України, яка сьогодні продовжує інтеграційний поступ до євроспільноти.

Ключові слова: МЕРКОСУР, ЄС, інтеграція, євроінтеграція.

Yuliya Oliynyk

THE COOPERATION BETWEEN THE EU AND MERCOSUR AS THE EXAMPLE FOR THE FURTHER INTEGRATION OF UKRAINE

© Oliynyk Yuliya, 2015

The author investigates the activities of such organisations as Mercosur and the EU in order to ascertain the effectiveness of the most powerful intergovernmental unions that include most countries of two different continents and each of them claims to be a leader in its part of the world. These integration associations not only implement a common economic policy but they have also achieved significant success in common political and social spheres. The EU-Mercosur relations are constantly developing towards strengthening their cooperation and establishing closer economic ties such as the Free Trade Agreement (FTA). Therefore, the investigation and comparison of the various aspects of the integration processes in Europe and South America are considered to be necessary as the results of such research can serve as an analytical basis for establishing further relations between Ukraine and the European Union today. The history of Mercosur as well as the development of the European Union began with the economic union of the countries. The market of the «Southern Cone» in comparison with the EU is a rather new organisation but for twenty-three years of its existence it has already proved its effectiveness and achieved its first results. The author points out that at the current stage of its development the EU is not a purely economic organisation but it has already become a political union of the member countries. The authorities of this Latin American association intend to transform it into a closer alliance following the EU example. The author describes Mercosur and the EU as the international organisations that consolidated the states into one common area being the consolidating authorities of these countries in Europe and

South America. The study of the integration processes on two different continents can help to develop the appropriate foreign policy direction for our country.

Key words: Mercosur, the EU, integration, eurointegration.

МЕРКОСУР та ЄС – це два найпотужніші міждержавні об'єднання, що охоплюють більшість країн двох різних материків та претендують на лідерство у своїй частині континенту. Ці інтеграційні спільноти проводять не лише спільну економічну політику, але й також досягли значних успіхів у спільній політичній та соціальній сферах. Як МЕРКОСУР, так і ЄС, є міжнародними організаціями, що об'єднали держави у спільний простір, і є консолідуючими органами цих країн на Європейському континенті та в Південній Америці відповідно.

Вивчення досвіду інтеграційних процесів на різних континентах є **актуальним** у сучасній політичній науці України, адже дасть змогу виробити відповідний напрямок зовнішньополітичного курсу для нашої держави. Вважаємо доцільним дослідити та порівняти аспекти інтеграційних процесів у самій Європі та в Південній Америці, оскільки результати таких досліджень могли б бути аналітичним матеріалом для побудови подальших відносин України з Європейським Союзом, особливо на сучасному етапі.

На формування теоретико-методологічних засад нашого дослідження європейської інтеграції та інтеграційних процесів у Південній Америці істотно вплинули наукові праці зарубіжних дослідників, зокрема таких вчених, як С. Маріз [17], К. Фрейзер [15], Н. Грін-Ковлес, Д. Дінан [16]. Окрім того, потрібно згадати дослідження вітчизняних авторів, а саме: В. Копійки [5], Т. Шинкаренко [8], В. Посельського [5], що вивчали історію виникнення та інституційне забезпечення функціонування Євросоюзу. Особливо треба відзначити дослідження інтеграційних процесів у Латинській Америці, а саме – виникнення й розвиток МЕРКОСУР таких авторів, як Ю. Шишков [14], К. Пшеворський [9].

У науковій літературі діяльність ЄС та МЕРКОСУР насамперед розглядають з правової точки зору, зокрема у працях вищезгаданих науковців, а також у контексті інтеграції держав різних континентів до цих співтовариств. Проте усе ще недостатньо дослідженою залишається проблема порівняльного аналізу цих інтеграційних об'єднань, а також розвиток їх співпраці.

Мета роботи – проаналізувати історичний розвиток становлення та співпраці таких двох співтовариств, як ЄС та МЕРКОСУР, визначити основні пріоритети співробітництва, а також проаналізувати подальшу інтеграцію для України.

Отже, становлення ЄС розпочалося одразу після закінчення Другої світової війни. Такі держави, як Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург, створили інтеграційне співтовариство, основною метою якого була спільна політика в галузі видобутку вугілля та виробництва сталі. У 1957 р. було створено ще одне співтовариство – економічне, завданням якого були спільна економічна діяльність та створення митного союзу.

Сьогодні Європейський Союз налічує 28 держав, а його головною метою є проведення спільної економічної, політичної та соціальної політики.

Основними органами ЄС є парламент, як один з представницьких органів, що вирішує багато питань; Європейська комісія та Європейський Суд у справах людини, що є одними з ключових інституцій співтовариства. Хоча останнім часом Європейський Союз робить спроби переходу до узагальненішої форми політичної взаємодії, проте процес ухвалення спільної європейської конституції показав, що частина держав-членів ще не готова до політичного союзу. Але ми не можемо заперечувати те, що Європейський Союз є одним з найрозвиненіших інтеграційних об'єднань у світі, держави-члени якого є міцно інтегрованими у єдину структуру.

Дослідники зазначають, що європейська інтеграція стала поштовхом та зразком для консолідації держав у Південній Америці. Проте цей шлях не був такий легкий, як в Європі. Вже у 1960-х роках на континенті виникають ідеї про створення зони вільної торгівлі, а у подальшому –

створення Центральноамериканського спільного ринку. У 1960 р. була створена Латиноамериканська асоціація вільної торгівлі (LAFTA) (що була перейменована з 1980 р. в Латиноамериканську асоціацію інтеграції (LAIА)), до якої увійшли 11 країн (Аргентина, Бразилія, Мексика, Уругвай, Парагвай, Перу, Чилі, Колумбія, Еквадор, Венесуела та Болівія). Проте економічна та політична кризи 1960 року не дозволила цим країнам інтегруватися на вищий рівень. Ще однією причиною неспроможності консолідації всіх держав Південної Америки є відмінності між цим державами, особливо в культурній та політичній сферах, що призвело до об'єднання лише окремих країн, економічно близьких одна одній. Внаслідок цього у 1969 р. всередині Латиноамериканської асоціації вільної торгівлі виникла Андська група, що включала такі держави, як Болівія, Колумбія, Еквадор та Чилі. Згодом до них приєдналася ще Венесуела, проте вийшла Чилі. Ця група також не досягла значних успіхів у розвитку спільної торгівлі [13].

Наступний етап інтеграції в Латинській Америці розпочався наприкінці 1980-х років. Причинами пошуку нових форм співпраці стало розчарування латиноамериканських держав у допомозі США, яку останні перестали надавати після Фолклендської війни Аргентини та Великої Британії, що стало стимулом до зближення на південноамериканській регіональній основі. У 1986 р. дві найрозвиненіші держави регіону – Аргентина та Бразилія – оголосили про новий проект економічного розвитку та інтеграції, зазначивши при цьому, що він є відкритим для членства щодо усіх сусідніх країн. Як наслідок, у березні 1991 р. відбулося підписання договору про створення митного союзу та спільного ринку – МЕРКОСУР (ринок «південного конуса»). Першими державами-членами цього об'єднання стали Бразилія, Аргентина, Парагвай та Уругвай [14]. Проте науковці вважають офіційною датою створення МЕРКОСУР – 1995 р., оскільки саме з цього часу набула чинності угода між вищезгаданими державами, а також почали діяти спільні митні тарифи на імпорту товарів з «третіх» країн на зовнішніх кордонах держав-учасниць. Асоційоване членство в організації отримали Чилі, Болівія, Перу, Колумбія та Еквадор.

Основним завданням МЕРКОСУР є створення організації, яка б гарантувала економічне зростання її учасників на основі інтенсивної взаємної торгівлі та ефективного використання інвестицій, а також підвищення міжнародної конкурентоспроможності економік держав регіону [2].

Система управління МЕРКОСУР є доволі розвинена. Головним органом організації є Рада Спільного ринку, яка збирається на вищому рівні. До її складу входять голови держав та урядів, а також міністри закордонних справ держав-членів. Цей орган є основним, що здійснює політичне планування та розвиток інтеграції. Головним виконавчим органом МЕРКОСУР є Група Спільного Ринку, що функціонує постійно, та до її складу входить адміністративний секретаріат зі штаб-квартирою в місті Монтевідео, 10 технічних комісій, які займаються питаннями торгівлі, митного регулювання, технічних норм, валютно-фінансової політики, макроекономічної політики, транспорту, промисловості, сільського господарства та енергетики [2].

За свого існування МЕРКОСУР виявився одним з найефективніших об'єднань у Латинській Америці. Його діяльність привела до збільшення торгівлі між державами-учасницями, а за 1991–1997 рр. спостерігалось зростання показника торговельного балансу в 7 разів. У зоні вільної торгівлі держав-членів було ліквідовано мита та інші обмеження на 90 % товарів, а також узгоджені спільні зовнішні тарифи. Актуальним є питання, що часто обговорюється між учасниками об'єднання, а саме – запровадження у середньостроковій перспективі єдиної валюти.

Своїм прикладом МЕРКОСУР довів, що для успішного розвитку інтеграційного об'єднання необхідним є членство хоча б двох економічно сильних держав. За час існування МЕРКОСУР залишається одним з найінтегрованіших ринків Латинської Америки, що об'єднує держави з майже 200 мільйонним населенням, з сукупним ВВП більше ніж 1 трильйон доларів США. На це об'єднання припадає 40 % прямих іноземних інвестицій (від усього об'єму, що надходить до Південної Америки), 60 % сукупного товарообігу та 33 % зовнішньої торгівлі континенту [12, С. 28–36].

Проте, незважаючи на велику кількість позитивних здобутків, МЕРКОСУР також має і внутрішні проблеми, що спричиняють гальмування розвитку усіх держав-членів. Основна з них – це відмінності між державами-членами, а також доволі низький рівень економічного розвитку. Так, якщо порівнювати держави, то, наприклад, найрозвиненішими в регіоні є Бразилія та Аргентина, що намагаються співпрацювати та інтегруватися зі слабшими державами Уругваєм та Парагваєм. При створенні однакових умов для конкуренції це може призвести до того, що Уругвай і Парагвай опиняться в ролі підпорядкованих держав розвиненіших сусідів. Попри те, що для таких країн часто зберігаються деякі винятки з правил лібералізації торгівлі, все одно відбуваються ситуації, коли до цих держав збуваються товари, які складно експортувати в розвиненіші держави.

Але попри позитивні та негативні наслідки існування МЕРКОСУР, можна відзначити зростання інвестиційної привабливості регіону.

Значним етапом подальшого розвитку регіону стала «Рамкова міжрегіональна угода» між МЕРКОСУР та ЄС, яка була укладена у 1995 р., що передбачає створення зони вільної торгівлі між двома інтеграційними об'єднаннями [10]. Нагадаємо, що зона вільної торгівлі – це тип міжнародної інтеграції, за якої її учасники скасовують митні ставки, податки та збори, мінімізують кількісні й нетарифні обмеження, створюючи оптимальні умови для взаємовигідної торгівлі. При цьому держави-учасниці зберігають право на самостійне та незалежне визначення режиму торгівлі з «третіми» країнами. Між учасниками зберігаються митні кордони і пости, які контролюють походження товарів, що перетинають державні кордони.

Міжрегіональна рамкова угода вступила в силу після ратифікації усіма державами-членами ЄС і МЕРКОСУР у 1999 р. Тоді ж була підписана додаткова Спільна декларація до Угоди, в якій йшлося про те, що:

– МЕРКОСУР і Європейський Союз підтверджують свою волю продовжувати співпрацю у створенні міжрегіональної асоціації та встановленні тіснішого політичного діалогу;

– регіональна інтеграція є одним із засобів досягнення стійкого і гармонійного соціального розвитку, рівно ж як і механізмом впровадження конкурентних умов міжнародної економіки [4].

Ця Декларація встановлювала основи для політичного діалогу на регулярній основі на рівні Глав держав, міністрів і вищих державних службовців [1].

Підписання угоди між ЄС і МЕРКОСУР привело до створення одного з найбільших торгових блоків у світі з ВВП розміром в 9 мільярдів євро і населенням, що перевищує 700 млн. людей [10].

Інституційні механізми, що закріплюють відносини ЄС та держави Латинської Америки, є саміти, тобто зустрічі глав держав та урядів держав Латинської Америки та ЄС, що проводяться один раз на два роки. Перша така зустріч відбулася у 1999 р. у Ріо-де-Жанейро, де численними договорами було закріплено партнерство між об'єднаннями, що сприяє посиленню демократії, верховенству права, міжнародному миру та політичній стабільності [5]. Наступні саміти були проведені у 2002 р. в Мадриді, у 2004 р. – у Гвадалахарі, в 2006 р. – у Відні, а також у Лімі та Брюсселі в наступні роки. На другій зустрічі глав держав і урядів ЄС і МЕРКОСУР в Мадриді в травні 2002 р. була відзначена необхідність підтримання постійного політичного діалогу з питань створення зони вільної торгівлі і подальшого співробітництва в різних сферах, що становлять взаємний інтерес. Проте попри насиченість зустрічей, визначені цілі (а саме – створення зони вільної торгівлі, уніфікація цін на товари, подолання бідності) не були досягнуті. Під час XVI Міжпарламентської конференції ЄС – Латинська Америка (20–22 травня 2003 р., Брюссель) представники Європейського Союзу заявили про необхідність завершення переговорів з МЕРКОСУР, Андським Співтовариством Націй (АСН) з питань створення зони вільної торгівлі, щоб підписати відповідні угоди на Третій зустрічі глав держав і урядів ЄС, Латинської Америки та Карибського басейну, яка була запланована на травень 2004 р. в Мексиці. Проте завершення переговорного процесу не відбулося. Підсумкова Декларація саміту у Гвадалахарі містила лише одне положення, присвячене створенню зони вільної торгівлі між двома блоками: Сторони вітають

прогрес, досягнутий у переговорах про Міжрегіональну асоціацію між МЕРКОСУР і ЄС. Грунтуючись на поясненнях та існуючих пропозиціях, у декларації зазначено, що ми можемо досягти великих результатів. Ми доручаємо нашим переговорникам посилити їх роботу так, щоб цих результатів ми могли досягти до жовтня 2004 р. [3].

Однією з причин затягування цього процесу стали тривалі переговори з питання завершення Дохійського раунду переговорів Світової організації торгівлі. Йдеться про те, що підготовчий період створення Міжрегіональної Асоціації повинен був закінчитися з визначенням механізмів дії СОТ.

Ще однією причиною, яка видається набагато важливішою, стало розширення ЄС, та вступ до нього десяти нових членів: Угорщини, Кіпру, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Словаччини, Словенії, Естонії та Чеської Республіки, велику частку економіки яких становило і становить сільське господарство. Отже, питання ввезення дешевої сільськогосподарської продукції з країн МЕРКОСУР став ще гострішим для ЄС, вирішення цієї проблеми стало ще складнішим, адже досягнення консенсусу двадцяти п'яти членів – складне завдання і в інших, не настільки гострих, питаннях.

Крім того, після розширення ЄС було згорнуто багато програм для країн Латинської Америки, фінансовані за рахунок ЄС, наприклад, програми з розвитку громадянського суспільства, зміцнення інституційної структури, покращення економічної та торговельної інфраструктури тощо, а вивільнені кошти були направлені на підтримку власних нових членів, що теж не могло не позначитися на проведенні та наслідках переговорів про створення зони вільної торгівлі [7]. Усе це призвело до призупинення переговорного процесу в галузі створення Міжрегіональної асоціації. Проте продовжувалося співробітництво в соціальній, культурній, інституціональній, освітній сферах та були прийняті дві Програми дій Європейської комісії для МЕРКОСУР на 2002–2006 та 2007–2013 рр. В останній Програмі були передбачені 50 млн. євро для реалізації трьох основних напрямів діяльності:

- підтримка інституціоналізації МЕРКОСУР;
- підтримка розвитку майбутньої угоди про Асоціацію ЄС – МЕРКОСУР;
- збільшення участі громадянського суспільства в процесі регіональної інтеграції [1].

Незважаючи на втілення подальшого розвитку угоди про Асоціацію як одного з основних пріоритетів діяльності, в реальності переговори і реалізація цього напрямку перебували у замороженому стані. Відновлення ж переговорів пов'язане з головуванням Іспанії в ЄС у першій половині 2010 р., і Аргентини – на аналогічний пост в МЕРКОСУР у той самий період. Обидві країни були зацікавлені в поживленні переговорного процесу, оскільки входили до найбільш постраждалих від фінансово-економічної кризи, і для них створення такої зони було б можливістю поліпшити свої позиції. Уже в березні 2010 р. напередодні VI зустрічі глав держав і урядів країн ЄС і Латинської Америки, запланованої на травень 2010 р. в Мадриді, представники ЄС заявляли, що за сприятливого збігу обставин завершення переговорів з питання підписання угоди про Міжрегіональну асоціацію може відбутися в 2011 р. [14].

Європейські та латиноамериканські засоби масової інформації висловлювали абсолютно різні точки зору щодо подальших подій. Хтось оптимістично дивився в майбутнє, вірячи, що в найближчі два роки зона вільної торгівлі між ЄС і МЕРКОСУР буде створена, хтось стверджує, що поява такого блоку взагалі неможлива. Однак і ті, й інші визнають, що як би не закінчився цей процес, він буде дуже складний, оскільки існує кілька проблем для прийняття такого рішення. Європейці дуже захищають своє сільське господарство від конкуренції з боку МЕРКОСУР, щорічні субсидії аграрному сектору становлять близько \$ 120 млн. Однак південноамериканські країни чітко стоять на своїй позиції, вимагаючи забезпечити повний і відкритий доступ до ринків Європи для своїх товарів. Також країни МЕРКОСУР, передусім Бразилія, мають дуже сильну промисловість, яка також може скласти конкуренцію продукції Європейського Союзу, від чого

останній хоче відгородитися. Але ж і МЕРКОСУР, досягнувши певних успіхів на міжнародній арені, буде також наполегливо захищати свої інтереси.

Також ще однією з найголовніших проблем в Латинській Америці є наркобізнес та боротьба з ним, яка обов'язково відображається на зовнішніх відносинах регіону. Зазначаємо, що ЄС у цьому аспекті не має спільної узгодженої позиції. Основним механізмом співпраці в цьому напрямку є традиційне надання фінансової допомоги, проте існують певні суперечності щодо цього. Міністр закордонних справ Європейського Союзу Кріс Паттен підкреслив, що ЄС має врегулювати ситуацію з наркобізнесом, оскільки це не питання економічних вигод, а відповідальність перед людством. Попри це, різняться думки держав-членів ЄС щодо надання фінансової допомоги, оскільки основним джерелом наркобізнесу є Колумбія, для якої притаманна висока корупція, а тому деякі держави-члени не бачать перспективи в наданні такої допомоги [12].

Загалом ідея створення зони вільної торгівлі між двома об'єднаннями дуже приваблива. Для МЕРКОСУР така зона буде диверсифікацією відносин і зниженням залежності від НАФТА і США, а також підніме міжнародний авторитет цієї організації, не кажучи вже про ринки збуту продукції і політичний вплив після підписання угоди про Асоціацію.

Інтерес ЄС полягає не тільки у великих комерційних можливостях МЕРКОСУР, а й у відновленні історичних взаємин з країнами Південної Америки, а також у можливості створення ще одного центру багатопольярного світу.

Отже, можемо підсумувати, що ЄС та МЕРКОСУР є двома найпотужнішими інтеграційними об'єднаннями, що мають вплив на окремих континентах. Історія становлення МЕРКОСУР починалася так само, як і розвиток Європейського Союзу, а саме – з економічного союзу країн. На сучасному етапі розвитку ЄС перестав бути суто економічною структурою, він робить заявку на політичний союз країн, що до нього входять. Ринок «південного конуса» порівняно з ЄС доволі молода організація, однак за 23 роки свого існування вона продемонструвала власну життєздатність та дала перші результати. Керівництво цього латиноамериканського об'єднання має наміри трансформувати його у тісніший союз за прикладом ЄС. Як наслідок, відносини ЄС з МЕРКОСУР постійно розвиваються в бік поглиблення співпраці та налагодження тісніших економічних зв'язків, а саме – створення зони вільної торгівлі. Перспективним напрямом подальших досліджень все ще залишається процес інтеграції держав різних континентів до досліджених інтеграційних об'єднань, зокрема і України. Проте для реалізації цього курсу насамперед потрібно, щоб в Україні відбулися серйозні зміни та реформи, та політична еліта зуміла вибрати правильний курс для подальшого розвитку нашої держави.

1. Абрамова М. А. *Отношения Европейского Союза со странами Латинской Америки* / М. Абрамова // *Европейский Союз: факты и комментарии*. – 2006. – № 46. – С. 62–63.
2. Весела Н. М. *Угода про асоціацію та вільну торгівлю між Європейським Союзом та Меркосур в контексті проблем міжнародної інтеграції* / Н. М. Весела // *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр.* – Вип. 70, Ч. 2. – К.: ІМВ, 2007. – С. 90–96.
3. *Декларация IV Саммита глав государств и правительств стран Европейского Союза, Латинской Америки и Карибского бассейна [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/external_relations/lac/2004/decl_polit_final_en_2004.
4. Забалета А. *Европейский Союз – Меркосур: В направлении Соглашения о межрегиональной ассоциации* / А. Забалета. – Мадрид: Издательство института латиноамериканских исследований, 2007. – 228 с.
5. Копійка В. *Європейський Союз: заснування і етапи становлення: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл* / В. Копійка, Т. Шинкаренко. – К.: Ін Юре, 2001. – 447 с.
6. *Общий рынок ЕС и Латинской Америки: успехи и проблемы [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.riissian.rfi.fr/evropa/20100518-obshchii-rynok-es-i-latinskoj-anieriki-iispeklii-i-problenyu>.
7. Павлова Е. Б. *Соотношение экономических и политических факторов во взаимоотношениях ЕС со странами Латинской Америки [Електронний ресурс]* / Е. Б. Павлова. –

Режим доступу: http://www.edc.spb.ni/conl2002/pavlova.htm#_ftii1. 8. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції / В. Посельський. – К.: Смолоскип, 2002. – 168 с. 9. Пиеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке / А. Пиеворский. – М.: РОССПЭН, 1999. – 320 с. 10. Рамочное соглашение о сотрудничестве между Европейским Союзом и Общим рынком Южного Конуса / Acuerdo Marco Cooperación entre Comunidad Europea y Mercado Común del Sur de 1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mercosur.int/documentos/acuerdos/61_1995_AcuerdoMarcoCoopComEuropea-Mercosur_ES. 11. Статистичні дані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/brazil/>. 12. Тайар В. М. Евросоюз Меркосур: стратегическое партнерство / В. М. Тайар // Латинская Америка. – 2007. – № 5. – С. 28–36. 13. Швец Е. Страны Меркосур: природные ресурсы – энергетика – интеграция [Електронний ресурс] / Е. Швец. – Режим доступу: <http://geo.1september.ru/article.php?ID=200301403>. 14. Шишков Ю. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ / Ю. Шишков. – М.: Деловая литература, 2001. – 257 с. 15. Frazer C. The future of Europe. Integration and enlargement / C. Frazer. – London: Rutledge, 2005. – 170 p. 16. Green Cowles M. Developments in the European Union / M. Green Cowles, D. Dinan. – London: Palgrave Macmillan, 2004. – 341 p. 17. Marise C. The enlargement of the European Union / C. Marise. – N.-Y.: Oxford University Press, 2005. – 256 p. 18. Mercosur-Union Europea etapa final para el acuerdo comercial [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ieco.clarin.com/economia/Mercosur-Union-Europea-etapa-acuerdo-comercial_0_110100005.html.